העומר

הקדמה: נאמר בתורה: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. והניף את העומר לפני ה' לרצונכם, ממחרת השבת יניפנו הכהן"[1]. ומבואר בדברי חז"ל, כי 'מחרת השבת' – היינו, למחרת יום טוב ראשון של פסח[2]. ביום זה מקריבים לפני ה' את מנחת העומר מן השעורים, ומתחילים לספור את ספירת העומר[3]. מנחה זו היא המנחה הנקראת בתורה "מנחת ביכורים"[4].

הבאת העומר - מארץ ישראל: העומר אינו בא אלא מארץ ישראל, שהרי נאמר לגבי מצוה זו: "כי תבואו אל הארץ"[5]; ואפילו מסוריא שכבש דוד[6] אין מביאים אותו[7]. לכתחילה המצוה היא להביא את העומר מן המקום הקרוב לירושלים, אך אם במקומות אלו התבואה עדיין לא ביכרה, מביאים ממקומות רחוקים יותר בתוך ארץ ישראל[8]. ואמרו חז"ל: "על שלש ארצות מעברין את השנה: יהודה, ועבר הירדן, והגליל [שבהן קוצרים את העומר]... ובזמן שיהודה אחת מהן [שם הבשילה התבואה] - הכל שמחין, שאין עומר בא אלא מיהודה"[9]. הטעם להעדיף את המקום הקרוב, נובע מהלשון האמורה בפסוק –"גרש כרמל תקריב את מנחת ביכוריך"[10], ו'כרמל', היינו 'רך ומלא', ואם מביאים את התבואה מרחוק הרוח נושבת בה והיא מתקשה[11]. טעם אחר להעדפת המקום הקרוב, הוא משום שאין מעבירים על המצוות[12]. אמנם, אם המקום הרחוק מובחר יותר, יש להעדיף ולהביא ממנו[13].

המקומות מהם נהגו להביא את העומר: היו מביאים את העומר מן השדות "המודרמות"[14], כלומר, הנמצאות בדרום ארץ ישראל, מדרום לירושלים[15]. ויש מפרשים, שהכוונה היא לשדות

---

[1] ויקרא כג, י - יא.

[2] מנחות סה, ב.

[3] ויקרא שם פסוק טו.

[4] ויקרא ב, יד; מנחות פד, א.

[5] משנה כלים א, ו; רמב"ם תמידין ומוספין ז, ה. כך גם מופיע במשנה במנחות פג, ב; ולא כרבי יוסי ברבי יהודה שם פד, א; המתיר להביא את העומר מחוץ לארץ.

[6] הכוונה לסוריא שכבש דוד מעבר לנהר הפרת, ראה 'אוצר ארץ ישראל', כרך ה, מפה 145.

[7] דברי רבי ישמעאל בירושלמי שקלים ד, א; המובאים שם על פי המשנה הנ"ל בכלים, וכן נוקט המאירי על פי שקלים פרק ד.

[8] משנה מנחות סד, ב; רמב"ם תמידין ומוספין שם.

[9] סנהדרין יא, ב; רמב"ם קידוש החודש ד, ג.

[10] ויקרא ב, יד.

[11] גמרא ורש"י מנחות שם ד"ה כרמל.

[12] גמרא שם.

[13] טהרת הקודש מנחות פג, ב על פי לשון המשנה שם "וכולן אינן באין אלא מן המובחר".

[14] מנחות פה, א.

[15] רש"י שם בנדפס ובכתב יד, ובכ"י מבאר, שבימות החורף רוב היום החמה בדרום; רמב"ם תמידין ומוספין ז, י.

המשופעות בהר ובבקעה לצד דרום, ובכך החמה זורחת עליהם יותר. לשיטה זו אין הדבר משנה באיזה צד של ירושלים נמצאת השדה[16].

ממה מביאים את העומר? בניגוד לשאר המנחות אשר באות מן החיטים, העומר היה בא מן השעורים[17]. לכתחילה יש להביא את העומר מן ה'קמה'[18], כלומר, מן התבואה שאינה קצורה עדיין, כדי שהקצירה תהיה לשם המצוה[19]. אולם אם כל התבואה כבר נקצרה, הלכה היא, שמביאים את העומר מן העומרים שנקצרו[20]. לכתחילה העומר צריך לבוא מן הלח, זאת, על פי הלשון הנ"ל "כרמל" – רך ומלא[21], אולם בדיעבד, אם אין שם מן הלח יכול להביא מן היבש[22]. שלא כשאר המנחות הבאות גם מהתבואה הישנה, העומר אינו בא אלא מן התבואה החדשה[23].

חרישת שדה העומר: הדרך הרצויה לכתחילה בהכנת התבואה לעומר כדי שתהא משובחת, היא, לחרוש בשנה הראשונה את השדה, להוביר אותה, ולזורעה בשנה השניה שבעים יום קודם לפסח[24]. יש אומרים, שהשדה ממנה מביאים את העומר צריכה להיות נחרשת לשם העומר[25].

מצות הקצירה: יש סוברים, שהקצירה מהווה מצוה בפני עצמה[26], שכן, קציר העומר מתקיים גם בשבת. כך גם מוני המצוות כתבו: "מצותו להקצר בלילה - בליל ששה עשר, בין בחול בין בשבת"[27]. עם זאת, לא מנו את קציר העומר כמצוה בפני עצמה בתרי"ג המצות, שכן היא 'הקדמה' ל'תכלית'[28].

ההכנות בערב פסח: שלוחי בית דין יוצאים לשדה אשר ממנה יביאו את העומר, וקושרים יחד את ראשי השיבולים כשהן מחוברות לקרקע, כדי שיהיה נוח לקצור אותן במוצאי יום טוב[29].

---

[16] תוספות שם ד"ה מודרמות.

[17] מנחות סח, ב; רמב"ם שם ז, יא.

[18] משנה במנחות עא, א; רמב"ם שם ז, ח.

[19] רע"ב מנחות י, ט.

[20] משנה ורמב"ם שם.

[21] רש"י מנחות שם ד"ה מן הלח.

[22] משנה שם ורמב"ם שם ז, ט.

[23] משנה במנחות פג, ב (ולא כדעת התנא הנזכר בגמרא שם); רמב"ם איסורי מזבח ו, טו.

[24] משנה במנחות פה, א (ולדעת התוספות שם ד"ה אין, כך הוא הדין בכל המנחות ולא רק בעומר).

[25] רש"י כת"י מנחות פה, א ד"ה והמנונרות, מלשון 'ניר' חרושות הרבה; ויש גורסים 'הניטרות' ראה בחסדי דוד תוספתא מנחות ט, א.

[26] יראים סימן תסד.

[27] רמב"ם תמידין ומוספין ז, ו.

[28] ספר המצוות לרמב"ם עשה מד; חינוך מצוה שב. וראה ספר המצוות לרמב"ם 'שורש עשירי', שאין מונים את ה'הקדמה' למצוה כמצוה בפני עצמה בתרי"ג המצוות, אלא רק את ה'תכלית'.

[29] משנה במנחות סה, א ורש"י שם ד"ה כריכות; רמב"ם תמידין ומוספין ז, יא.

זמן קצירת העומר: קוצרים את העומר בליל ששה עשר בניסן, אפילו בשבת[30], אם קצרו את העומר ביום ולא בלילה יש פוסלים[31]. להלכה כתבו הראשונים: "כל הלילה כשר לקצירת העומר, ואם קצרוהו ביום כשר"[32].

ההתכנסות לקצירת העומר: לקראת הקציר מתכנסות כל העיירות הסמוכות למקום הקצירה, כדי שהעומר יהא נקצר "בעסק גדול"[33]. ההתכנסות נועדה להוסיף כבוד למצוה, ככתוב: "ברוב עם הדרת מלך"[34]. חז"ל נתנו טעם נוסף להתכנסות הקהל, זאת, עקב ההתנגדות לבייתוסים הכופרים בתורה שבעל פה, וסוברים שיש לפרש את הכתוב בתורה - "ממחרת השבת" כפשוטו, דהיינו, למחרת השבת – היום השביעי של ימות השבוע. מסיבה זו תקנו חז"ל לקיים את הקציר "בעסק גדול", להדגיש, שהעומר נקצר שלא כמותם, אלא ממחרת היום טוב[35]. מסיבה זו, היה הקוצר שואל את קהל הנאספים קודם קצירתו: "בא השמש"? והציבור היה עונה אחריו - "הן!" וכך שואל שלוש פעמים. כן היה שואל - "מגל זו", "קופה זו", ובשבת היה מוסיף ושואל: "שבת זו?!" והציבור היה עונה "הן". לבסוף היה הקוצר שואל שלוש פעמים - "אקצור"? והכל עונים אחריו: "קצור"[36] כל זאת מפני הבייתוסים הסוברים שהקציר אינו דוחה את השבת.

הכנת העומר להקרבה: לאחר הקצירה, מביאים את העומר לעזרה בתוך קופות, כלומר סלים, וחובטים בו באמצעות קנים לחים וקלחי כרוב, כדי להוציא את הגרעינים מהשיבולים[37]. לא היו חובטים בו במקל, כדי לא למעוך אותו[38]. לאחר מכן היו נותנים אותו בכלי הנקרא אבוב, כדי לקיים את האמור לגביו בתורה "אביב קלוי באש"[39], ובכלי זה היו קולים אותו, כלומר, שמים אותו על גבי האש ומייבשים אותו[40]. לאחר מכן היו שוטחים את הגרעינים בעזרה כדי שהרוח תנשב בהם, ולאחר מכן טוחנים אותם שם בריחיים המיועדים לטחינת גריסים, ומוציאים

---

[30] מנחות שם; רמב"ם שם ז, ו.

[31] כך נראה מהמשנה במגילה כ, ב; וכפי שמבארת הגמרא במנחות עב, ב; וכך נוקטים: הרא"ש פסחים י, מא; מרדכי מגילה רמז תתז; ר"ן על הרי"ף פסחים כח, א; ומגילה ז, א; רבינו תם בספר הישר (סימן תי) ובתוספות מנחות סו, א; ד"ה זכר; סמ"ג עשין קצט; ראבי"ה חלק ב סימן תקכו; אור זרוע סימן שכט; רוקח סימן רצד.

[32] רמב"ם תמידין ומוספין ז, ז; על פי המשנה במנחות עא, א; תוספות מנחות סו, א ד"ה זכר, בביאור דעת הבה"ג, המתיר לספור ספירת העומר ביום אם שכח בלילה; רמב"ם שם ז, ז. אמנם, יש בכך קושי (ראה בהערה הבאה) כפי שמעיר הלחם משנה, וראה באור שמח שם המבאר שהרמב"ם הלך כאן אחרי שיטת הירושלמי.

[33] משנה במנחות סה, א; רמב"ם שם ז, יא.

[34] משלי יד, כח; פסיקתא זוטרתא ויקרא אמור דף סג עמוד ב.

[35] משנה ורמב"ם שם; רע"ב מנחות י, ג; רבינו גרשום מנחות סד, א.

[36] משנה ורמב"ם שם.

[37] משנה שם סו, א; כדעת חכמים ולא כדעת רבי מאיר הסובר שהיו חורכים את השיבולים באש קודם; רמב"ם שם ז, יב.

[38] שם במשנה וברש"י ד"ה וחכמים, וברע"ב מנחות י, ד. והרמב"ם השמיט.

[39] ויקרא ב, יד.

[40] משנה מנחות שם ורמב"ם שם.

מהקמח שיעור עישרון, כלומר, עשירית האיפה - ומנפים שלוש עשרה פעמים בנפה, והשאר נקרא 'מותר העומר'[41].

הקרבת העומר: דיני הקרבתו הם כמו בשאר המנחות. נוסף על שאר המנחות מקיימים במנחה זו 'תנופה', וכפי שיבואר בערך תנופה במנחות- ובביכורים.

זמן ההקרבה: אחרי קרבן מוסף ולפני תמיד של בין הערביים מביאים את מנחת העומר וגם את הכבש הקרב עמו – עולת העומר)[42]. העומר קודם לכבש הקרב עמו[43].

הבאת העומר - מעשה שהיה

"מעשה שבא העומר מגגות צריפין'... כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, והיה הורקנוס מבחוץ [לחומה] ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה, ומעלין להן תמידין. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית... אמר להן: כל זמן שעסוקין בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן [האויבים במקום כבשים] חזיר... ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה... ועל אותה שעה שנינו: מעשה שבא עומר מגגות צריפין... [שכן היתה שנת מלחמה] ולא היו יודעים מהיכן יביאו עומר". הכריזו: מי יודע היכן מצוי עומר? בא אותו חרש ונתן את ידו האחת על הגג, ויד שניה הניח על הצריף. אמר להם מרדכי: האם יש מקום ששמו 'צריפין גגות'? בדקו ומצאו שאכן יש מקום בשם 'גגות צריפין', ומשם הביאו את העומר. (מנחות סד, ב).

---

[41] משנה ורמב"ם שם.

[42] רמב"ם שם.

[43] הוריות יג, א; רמב"ם שם ט, ט. וראה לחם משנה והר המוריה שם ז, יב.